

Enoriași și prelați aromâni la Monastir/Bitolia (1905) (apud Marian Țuțui...)

PRELAȚI ȘI MIRENI, SLUJBE ȘI LĂCAȘE DE CULT LA ROMÂNII (AROMÂNII) DIN MACEDONIA OTOMANĂ

Prof. univ. dr. Stoica LASCU¹

SUB SEMNUL MARTIRAJULUI
MISIONAR

DESCHIDEREA CIMITIRULUI ȘI A CAPELEI ROMÂNEȘTI
LA BITOLIA (1903-1904), ÎN LUMINA „SCRISORILOR DIN
MACEDONIA”

Ne propunem ca în paginile acestei publicațiuni, cu un loc și un profil distinct – deja relevant – în peisagiul scrisului istoric din zilele noastre, să readucem la lumină mărturii de epocă, arhivistice și extrase din presă, relative la starea bisericească a coetnicilor noștri din arealul balcanic al Imperiului Otoman (recte: până la Primul Război Mondial), la jertfelnicul misionarism – cum vom vedea în alte materiale – al acelor prelați și mireni aromâni (și meglenoromâni) care, „în lungul veac al XIX-lea” s-au jefit pentru „credință, limbă și Neam”. Este vorba, în această primă parte, de afla despre existența cimitirului aromânesc – recte: al vlahilor ce-și conștientizau apartenența la românită (față de cei, nu puțini, cu simțăminte grecomane –, deschis în octombrie 1903 (la înmormântarea

institutorului Apostol Mărgărit, decenii de-a rândul ferment al românismului balcanic); despre, de asemenea, deschiderea, în decembrie 1904, a capelei/bisericii aromânilor la Monastir/Bitolia (azi – în Republica Macedonia de Nord); despre, în context, „inaugurarea”, în iulie 1907, a monumentului lui Apostol Mărgărit, în respectivul cimitir (avui ocasiunea, în două rânduri, a mă reculege pe aleele lui, încărcate de pioasă, și crâncenă, istorie). Sunt menționate, în „scrisorile” respective – parte din sutele de asemenea documente de epocă, puțin relevate încă, azi –, împrejurări, oameni (nume de preoți, funcționari otomani, învățători și profesori români – de sorginte aromână –, reprezentanți consulari ai Vechiului Regat), acte de elevată conștiință națională, cu relevant impact misionar, ce se cuvine a fi reamintite generațiunilor de azi.

ÎNMORMÂNTAREA LUI A. MĂRGĂRIT

Coresp. part. a ziarului „Românul dela Pind”

Monastir, 14 octombrie 1903

Moartea regretatului nostru inspector a fost tocmai la timp. În mormântarea lui a fost o manifestație splendidă a neamului nostru tocmai în aceste împrejurări când chestiunea balcanică este la ordinea zilei.

Să povestesc la rând, ce s’a petrecut cu înmormântarea Mărgăritului nostru. Se hotărâse ca dânsa să se facă cu deosebită pompă. Îmi vine a crede că această hotărâre ar fi venit chiar de sus, de oare-ce guvernul român a acordat cheltuelile de înmormântare, iar d. ministru al Cultelor și al Instrucțiunii a ordonat să se depună în numele ministerului său o splendidă coroană. S’au cheltuit 3.000 de franci.

Înmormântarea s’a amânat cu o săptămână, fiind-că delegațiunile școlare și comunale după chemările, ce s’au trimis prin poștă și telegraf, nu puteau să sosească în două trei zile și mai ales, fiind-că n’avem cimitirul nostru (subl.n.). Arhiepiscopul grec primia să fie îngropat în cimitirul său, dar cu condiția să nu se citească nimic în limba română (subl.n.) și ca inscripția de pe peatra funerară să nu fie decât tot în aceeași blestemată limbă (recte: în grecește – n.n.). Pe de altă parte arhiepiscopul bulgar primia să fie înmormântat la cimitirul bulgar de preoții români și ca inscripția de pe placa mormântului să fie în românește, dar nici această bună-voință nu venea la socoteală, în împrejurările de astăzi mai ales. Ce e drept, comunitățile bulgărești în tot-d’auna s’au arătat bine-voitoare față de noi. Multe cununii, botezuri și înmormântări d’ale noastre au primit să se facă în

limba noastră, ceea-ce vlădicii fanarioți cu nici un preț nu primesc.

Lazar Duma, recunoscut de guvernul otoman ca inspector general al bisericilor și al școalelor românești, a fost cunoscut în biserica bulgărească din localitate în dulcea noastră limbă. La Bitolia un preot de la această biserică, numit Altiparmac, citește pe la mai toate casele profesorilor și a bunilor români din localitate în limba noastră, precum și în casa d-lui M. Pineta, dragomanul consulului italian, care ține fiica lui Mărgărit. În casa acestuia Apostolul nostru și-a dat sufletul. Hotărâtă fiind amânarea, cei doi doctori români Tașcu Trifu și P. Mașu, au procedat de urgență la îmbalsămarea cadavrului, iar d. Duma, om deștept și îndrăzneț, a făcut demersurile necesare pe lângă guvernatorul general, Hilmi-pașa, precum și pe lângă guvernatorul vilaetului pentru acordarea autorizației spre a înființa un cimitir românesc. El le-a vorbit că această acordare musai să se facă, că altă eșire nu este. Regretatul Mărgărit, fiind supus român, era încă un punct mai mult pentru ca această cerere să fie luată în considerație. Ex.S. Hilmi-pașa a acordat, ce i s’a cerut, cu condiție însă să se stăruiască la Stambul pentru obținerea iradelei imperiale, cea ce de alt fel a promis că el singur va interveni. În caz contrar mormântul lui Mărgărit și al acelor, ce vor fi îngropați în acest cimitir, sunt emenițate de a rămâne morminte părăsite, cea ce cu greu ne vine a crede că se poate întâmpla.

Imediat după obținerea iradelei imperiale se va procedea la construirea unei capele românești pe locul acelui cimitir și la numirea unui sau doi preoți români în Bitolia.

Cine putea să creadă că temelia românismului la Bitolia se va începe de la cimitir? Această minune se datorește morții lui Mărgărit. De la 1880 și până astăzi, cu toate că la Monastir pentru cultura românească s’au cheltuit sute de mii de lei, totuși nici o peatră a noastră nu avem, cea ce a îngrozit și a disperat pe frații noștri români, considerând chestiunea ca o temelie pe butie. Această considerație i-a îndepărtat de școala națională, crezând că România nu poartă grije în mod serios de soarta lor, că într’o zi îi poate părăsi și astfel se nenorocesc și se fac de râsul lumii. La o bancă din Viena a stat ani de-a rândul suma de 60 mii lei, destinată pentru clădirea unui liceu la Monastir, dar nu s’a făcut nimic; iar mai târziu această sumă a fost sustrasă (Sic!) de guvernul român, paremi-se de d. Haret, actualul ministru al Instrucțiunii Publice.

Suntem siguri că fără multă întârziere după clădirea cimitirului se vor clădi localurile școlare și o biserică, cea ce n’ar întâmpina nici o dificultate. Imediat cu obținerea iradelei imperiale pentru cimitir se impune constituirea comunității românești. Se vede că acum

Epitaf brodat pe catifea, cu reprezentări de scene biblice, în actuala Biserică Ortodoxă Aromânească „Sf. Constantin și Elena” din Bitola (apud Nistor Bardu ș.a. ...)

naționalitatea noastră, după atâtea belele și neazuri, începe să aibe parte de succese, de fericiri. Ce ar fi să auzim în curând: că Sultanul nostru ne-a acordat episcopatul mult dorit?! Asta ar fi coroana fericirilor. Atunci s'a dus cu propaganda grecească și cu nedreapta lor cauză. Geniul românismului veghiază, nu ne părește.

Cumpărarea locului

Cea mai mare bucurie pentru obținerea autorizației din partea Ex.S. Hilmi Pașa a simțit-o d. D. Atanasescu, primul institutor al școalelor noastre naționale din monarhia otomană. Fiind om înaintat în vîrstă, având mai mult de 70 ani de mult ducea grija cimitirului, având oroare de a fi înmormântat de străini, mai ales în grecește.

El își luase însărcinarea de a cumpăra locul pentru cimitir. De alt-fel d-sa de mult, de acum patru ani, aranjase pentru cumpărarea unei vii din localitatea Bucova, unde se află cimitirul grecesc și cel catolic. Bani de asemenea îi avea la dispoziție. Pe la 1899, d. S. Constantinescu când a fost numit consul pentru a doua oară la Bitolia, a constituit o societate a corpului didactic, cu scopul de a se forma o sumă pentru

clădiri școlare. Din acea societate era să facă parte tot bunul român. Într'o lună de zile s'au strâns la 30 napoleoni. Chiar profesorii macedoneni (recte: aromâni – n.n.) au cerut printr-un raport de la d. Arion, pe când era ministru al Instrucțiunii, spre a li se reține 5 la sută din modestele lor salarii pentru un fond inalienabil al cauzei macedo-române. Păcat că d. Constantinescu (consulul român la Monastir – n.n.) a fost permutat la Salonic și opera sa n'a fost continuată de urmașul său Pădanu.

Depeși și delegații

În cursul săptămânei familia defunctului a primit condoleanțe din toate părțile, chiar de la cei cari au fost în ceartă cu Mărgărit. În adevăr, nici nu mă așteptam ca moartea primului nostru inspector să fie în stare de a pune capăt tuturor micilor noastre neînțelegeri. Par'că dintr'odată totul s'a șters cu buretele. Aceasta este iarăși o adevărată minune.

Printre telegramele primite am observat una provenită din partea d-lui Teodor Craja președintele unei societăți aromânești din București, despre a cărei existență n'aveam habar. Dânsa glăsuște ast-fel:

În numele societății Sprijinul Frățesc al Aromânilor din București transmit regrete eterne pentru moartea neuitatului dv. părinte și marelui nostru compatriot.

Delegați ai poporului și ai corpului didactic de asemenea au venit de pretudindeni. Toți institutorii din comunele dinprejur, ca din Târnova, Nijopole, Magarova, Moloviște, Gopeși, Crușova și chiar din Veria au fost de față. De asemenea și mulți români. Institutorii din Nijopole, Târnova și Magarova au venit împreună cu școlarii lor. Toți câți participară la această înmormântare purtau semnul doliului. Dintre preoții români, cari au venit de prin comune, au fost zece (subl.n.), ca părintele Hristu din Gopeși, popa Sotir din Crușova, popa Bobescu din Ohrida, popa Gheorghe din Moviliști, popa Ianache din Hrupiști, popa Nicola din Doliani etc., precum și cinci cântăreți.

Pornirea cortegiului

După ce preoții noștri au făcut slujba în casa defunctului, pe la orele 2 cortegiul se pune în mișcare. În fața casei staționa dricul, elevii și elevele școalelor noastre, precum și o mulțime imensă de oameni. Îndată ce mortul a fost pogorât, d. Lazăr Duma a ținut un discurs în dialect (subl.n.), aducând elogii celui care ne-a părăsit pentru totdeauna. După aceea cortegiul se pune în mișcare. Dricul era acoperit de coroane. În fața lui câți-va tineri purtau decorațiile repauzatului. El a fost comandor al ordinului Coroana României, comandor al ordinului Osmanie, precum și mare ofițer al ordinului Medjidie. Cortegiul a străbătut mai multe străzi. Înaintea școalei primare a vorbit profesorul G. Zuca, iar la cimitir, fostul director liceal, d. Cosmulei.

Ceea-ce a făcut o frumoasă impresiune este și corul maestrului nostru I. Niculescu, care a cântat

sublim, precum și părintele Levu, care a servit și la biserica Domnița Bălașa din București. De am avea noi o biserică frumoasă la Bitolia (subl.n.), zău că puțină lume are să meargă la cele l'alte biserici.

Consfătuire

A doua zi, luni 13 c. în sala liceului nostru s'a dat o masă de către inspectorii noștri, la care au fost chemați toți delegații, cari au venit de prin comune la această înmormântare, cum nu s'a văzut la Bitolia. Chestiunea a fost ca să se consfătuiască asupra lipsurilor, cari reclamă urgentă eliminare și pe urmă pe baza acestei consfătuiri să se raporteze superiorului școalelor. S'au emis diferite păreri, dar cu toții au fost de acord pentru punerea cât mai de grabă a temelilor unei biserici și a școalelor noastre din Monastir, unde predomină elementul românesc și unde este centrul propagandelor naționaliste.

S'au ținut mai multe toaste. Asistenții s'au despărțit cu frumoase impresii și reînsuflețiți. Așa s'a terminat înmormântarea primului nostru inspector, la care era să uit că a fost reprezentat guvernul și ca onoruri militare a participat și un corp de gardă. Tot de odată au asistat și consuli.

Adaus

Să mai adaug ceva, care este în afară de această splendidă înmormântare.

Faimoasa comisiune s'a dizolvat încă ne bine formată.

D. dr. Mașu se reîntoarce în sânul familiei sale.

Întâlnindu-mă cu un ofițer, bun amic al meu, sunt informat că guvernul otoman este neliniștit de alte două revoluții. În partea de nord a Albaniei, populațiunea a luat armele nevrând să plătească tributul tașlija.

Dar revoluția, care dă mai mult de îngrijit, este cea din Arabia.

Cu aplicarea reformelor se procedează încet. Aici lipsește ori-ce încredere în aplicarea proiectului austro-rus. Explozia unor bombe de pe linia ferată fără ca să producă vre-o pagubă, se crede că este opera guvernului spre a se arunca vina asupra comitetului revoluționar pentru întârzierea aplicării faimoselor reforme.

S'a deschis în Bitolia o școală mixtă în mahalaua de la spitalul grecesc cu o cantină școlară, dându-se masa la prânz. Ideea a fost minunată.

Sylla

Moloviști, 14 Maiu 1903

„Românul dela Pind”, II, nr. 34. 27 octombrie 1903: 2-3.

----/----

SCRISORI DIN MACEDONIA

Corespondență particulară a «Românului dela Pind»

Monastir, 26 decembrie 1904

Deschiderea capelei

S'a făcut cea ce trebuia să se facă: s'a dovedit că românismul la Bitolia nu este slab după cum inamicii au putut crede și că ori-când poate să

se afirme bărbătește dacă trebuința cere așa ceva.

Fără permisul guvernului și în contra voinței lui Ioachim și coalițiilor săi grecomani capela românească s'a deschis cu voința popoului românesc în întâia zi a sărbătorilor Crăciunului din anul 1904.

Înainte însă de a arăta cum s'a făcut această eroică ispravă cată să povestim ce s'a făcut înainte de această până la această dată istorică.

Pomul Crăciunului

De câți-va ani, de la venirea d-lui G.C. Ionescu, ca administrator al școalelor noastre, s'a introdus și la noi serbarea pomului Crăciunului.

La școala primară centrală de băeți a avut loc această serbare în ziua de 23 c.

A fost invitată multă lume încât o bună parte dintre cei invitați a trebuit să stea în coridor. Școala era frumos împodobită, iar pomul înalt până la tavan strălucea prin ornamentele sale de tot felul și prin sclipirea lumânărilor.

Serbarea s'a început prin imnul școlar, întonat de corul școalei, dirijat de d. Ioan Papatanas Vuloagă, profesor la această școală. După aceea, d. director Filip Apostolescu

Biserica aromânilor de la Bitolia (demolată în 1968) (apud Nistor Bardu ș.a. ...)

a ținut o cuvântare, prin care a recomandat publicului azistent creșterea dragostei, de oare ce: «unde este iubire este și unire, iar unde este unire este și putere». D-l Filip a terminat strigând: «trăiască Sultanul Abdul Hamid al III!»

A urmat după discurs declamarea mai multor poezii, în deosebi anecdote, iar corul a intonat mai multe cântece, excelent executate în trei voci.

Ast-fel dintre elevii, cari s'au distins la declamație sunt: V. Ciulli, D. Baravachi, elev în clasa V, Ghiușu Ionescu, elev în clasa II, Cazana din clasa V și Atanas Atanasescu din calasa IV.

Doi băeți din clasa I-a, Vanciu Șunda și Bușică Șmina, au reprezentat piesa în versuri și în dialectul macedo-român O sfoară ruptă, făcând lumea să se prăpădească de râs. Această piesă e făcută de d. P. Baravache, profesor la această școală.

Dintre cântece pomenim pe următoarele: Cântecele locului natal, Rugăciunea copiilor și Imnul școlar în trei voci; iar Brăul popilor și o rugăciune în unison.

D. consul D. Georgescu, precum și d. Lazăr Duma, inspectorul nostru școlar, au rămas încântați. Ce e drept școala noastră primară nu s'a prezentat nici odată mai bine ca în anul acesta.

Deci meritul cu drept cuvânt se poate atribui meriților profesori I. Vuloagă și Petre Baravachi, ambii cu studii bune și cari pentru prima dată funcționează la această școală. Acești tineri entusiaști lucrează cu un zel demn de toată lauda. După ce s'au distribuit cadourile de pe pom elevilor, consistând din fructe, bonboane, călimări și instrumente muzicale serbarea s'a isprăvit și lumea s'a retras încântată.

Steaua românească

De când cu deschiderea școalelor noastre s'a introdus și în Macedonia obiceiul ca colindătorii să umble cu steaua.

Băieții de la școale erau tare mâhniți ca nu cumva poliția să nu le dea voie de a colinda cu steaua, de oare-ce timpul nu prea e liniștit.

Când însă au aflat că poliția imperială nu se opune, ci încă le și dă un polițaiu de pază, atunci bucuria lor a trecut ori-ce margine.

Aveau totul la dispoziție și în câte-va ceasuri cursul superior consistând din 50 elevi și alți 50 români tineri din oraș o pornesc la drum purtând fie-care câte un lampion, iar steaua strălucea la mijloc și mai sus de cât nivelul lampionelor. Corul, fiind bine pregătit, cânta cu măiestrie și toată lumea se trezea din somn și alerga la ferestre să vadă frumosul spectacol, ce îi oferea tinerimea românească.

Colindătorii noștri au fost la consulul rusesc, la agentul Bulgariei, la consulul României, la d. inspector L. Duma, la toți bunii români și pe la toți profesorii și profesoarele noastre.

Deși în seara aceea domnea un frig teribil, tinerii români au umblat până în zori de zi fără teamă de asprimea timpului, de oare-ce inimile erau pline de foc vestind tuturor creștinilor în limba românească nașterea Domnului Isus Hristos.

Ei au strâns peste 400 de franci, dintre care jumătate au dăruit-o Societății școlare «D. Bolintineanu».

Conduita colindătorilor a fost admirabilă încât și corpul profesoral și oamenii autorității imperiale au rămas încântați.

Cei doi pomi

Cu steaua s'a umblat după obiceiul în ajunul zilei de 24 c., iar a doua zi, adică în ziua de 24 d-bre, umblau doi tineri cu două invitații din partea d-lui inspector școlar L. Duma invitând pe bunii români cu familiile lor să asiste la o serbare intimă, familiară, la serbarea pomului de Crăciun.

De oare ce familiile invitate nu se puteau strânge într'un loc, de oare-ce nu se găsea salon pentru atare număr, de aceea s'a recurs la facerea a doi pomi, unul la școala centrală de băeți, unde pomul e gata, și cel-l'alt în casa d-lui Naum Maimuca, vice inspector școlar.

Lumea noastră dar s'a împărțit: jumătate la școala centrală și jumătate la d. Maimuca. Toți ai noștri se întrebau: ce sens au pomii aceștia, căci doară alaltă-eri avusesse loc o serbare analoagă la școala centrală de băeți. Trebuie să fie ceva la mijloc, se pregătește ceva. După ce s'a împărțit câte un mic cadou pe la cei asistenți, iată că își face apariția d-l inspector și expune în câte-va cuvinte scopul acestor întruniri. Toți ai noștri își exprimă de mult dorința de a intra în capelă și în contra voinței or căruia, de oare-ce bunii români sunt aduși la exterminare.

«Suntem români, dar și creștini suntem. Ca atari nu putem trăi fără biserică. Doar la biserică grecească nu suntem primiți a ne închina. Acolo arhiepiscopul ne blestemă într'una și propovăduiește o cruciadă pentru exterminarea noastră. Copii noștri stau nebotizați. Tinerii noștrii n'au unde să se cunune. Deci eu unul nu vă pot mai opri. Puteți dar să vă duceți la capelă, puteți să faceți după cum credeți că este necesar. Eu nu mă mai pot opune. Sper că autoritățile imperiale n'au să vă bată, să vă maltrateze, de oare-ce nu vă revoltați în contra sultanului. M.S. Sultanul, care a dat drepturi școlare, ne va da și drepturi bisericesti, căci fără de acestea nu se poate trăi. Cerem să ne rugăm lui Dumnezeu în limba noastră,

cerem să trăim ca români, căci români suntem. Deci faceți cum credeți că e mai bine».

«Să mergem, să mergem!» strigă azistenții, atât bărbați cât și femei, «să mergem, asta e dorința noastră. De derbedeii lui loachimos nici că ne pasă. Avem leac pentru spinarea lor!»

Dintre profesoare sunt două supuse române, cărora li s'a recomandat ca atari de a rămâne acasă. D-ra Aurelianu însă s'a simțit nenorocită, cum să stea acasă, cum să nu ia parte la acest act de virtute națională: «Da, o să mergem și noi, și ori-ce s'ar întâmpla să fie pe propria noastră responsabilitate». Dar la urmă, în contra voinței lor, d-rele Aurelianu și Niculescu au trebuit să-și calce pe inimă și să rămână pe loc.

Spre Capelă

Am plecat dar grupuri-grupuri de câte 10-15 inși. Umblam în tăcere ca niște conspiratori. Și cei mai fricoși s'au simțit plini de curaj în acel moment. Numai câțiva dintre cei invitați la școala centrală au făcut defectie, iar unii dintre corpul nostru didactic, informându-se de mai nainte ce are să fie, au strălucit prin absența lor. Notăm dar pe d. Coe Adam, directorul liceului, dr. P. Pucerea și Tașcu Pucerea, profesor de fizico-chimice și d. P. Chiristigiu, directorul unei școli primare, care a învoat ca motiv boala soției sale, ceea ce e și exact, dar mai presus de or-și ce e interesul național.

În acest jurnal s'a spus de mult că cheia capelei se găsește la Ex. Sa valiul vilaetului Monastir. Capela se deschide cu altă cheie. În curte am intrat prin poarta casei din față, care casă e locuită de polițaiul I. Cicma și de paracliserul Stavri.

În curte nici nu era drum. Zăpada ajungea până la genuchie, dar cine se uita la zăpadă. Ușa se deschise și peste 50 de inși ne găsim în plin întuneric. Un chibrit se freacă de părete și se aprinde o lumânare. Se aduce sânta masă se pun icoanele la părete, bătându-se cuele cu un ciocan, pe care moș Atanasescu îl adusese de acasă drept armă, popa Teodor și popa Hristu, care venise din Gopeși, se îmbracă în odăjdii, după jumătate ceas totul este pus la locul său și preoții ajutați de cântăreții Cazana și G. Caracotta încep slujba.

Entusiasm de nedescris

Biserica se umpluse de lume. Fie care creștin ținea câte o lumânare în mână. S'a produs un entusiasm indescriptibil. Toți ai noștri se îmbrățișau și se sărutau frățeste. Cei mai mișcați au fost veteranii luminătorii: D. Atanasescu și G. Perdiki. Plângeau oamenii aceștia cu hohote, de oare-ce ajunseseră să vadă cu ochii lor oficiindu-se românește la Bitolia.

Era o scenă analogă cu cea de pe vremea când creștinii, persecutați de păgâni, se ascundeau în catacombe, în locuințe subterane. În toată încăperea clădirii sântea domnia un spirit cu adevărat sfânt. Toți frații simțeau trebuința de a se îmbrățișa, de a-și strânge mâna călduros, căci cauza lor este dreaptă și Dumnezeu nu-i părăsește pe adevărații creștini.

Inspecție

DI Keamil bey, șeful poliției fusese înștiințat de oamenii săi, în deosebi de către polițaiul Cicma, că românii intrară în biserică și că preoții lor oficiază. D-sa aleargă la fața locului. Deschide ușa și face numai un pas înainte, rămânând pe loc, uimindu-se de lumea, ce se strânsese acolo. Erau peste două sute familii, precum: familia eforilor Școdreanu și Erca, familiile Romescu, Goga, Binescu, Vanciu Stavri Bărbieru, Spiru Hrista, Hristu Bandu, Naea Traian, Costa Dudușa, George Rușa, Gorciu Globa, Dova, Sideri Marcu, M. Zaru, C. Ioan, Pitu Ciocia, Caracota din Gopeși, Caracota din Nijopole, Uncia Calinciu, Apostol Babaleazi, Menelas Papu, Stavri Neva, Pala Mufa, Vanghel Nicolceanu, Baludima, Naum Stavri, V. Cazangillu și alți mulți pe cari nu i-am cunoscut personal, precum și familiile întregului nostru corp didactic, în afară de cei pomeniți mai sus și de diaconul nostru Eugeniu Porfirescu, care din greșală n'a fost invitat. S-sa venise mai târziu, dar jandarmii postați la ușe l'au oprit de a intra.

Șeful poliției n'a zis nici o vorbă, ci în fața mulțimei și a sentimentului religios, de care era coprinsă lumea, s'a retras cu multă gentilețe, cea ce a uitat pe azistenți.

Planul dar de a se strânge în acele două locuri și de a nu se ști că se duc ai noștri la capelă a fost admirabil și merită lauda. De dânsul a depins tot succesul. De ar fi aflat poliția de mai nainte, nici unul dintre noi n'am fi pus piciorul în capelă.

Nedumerire

Șeful poliției a plecat pecetluind poarta de la intrare în curte. Ce să fie? Până când va trebui să stăm arestați în paraclis? Ce măsuri va lua șeful? La urma urmei ce o fi să fie, vom rămâne până mâine seara, dar să dobândim dreptul de a ne închina românește.

Făcea un frig ascutit. Se aduseseră 2 mangale. Ce putea să facă ele. Femeile creștine se strângeau împrejurul lor să-și încălzează picioarele. Cei cari citeau se aprinseseră foc, de nu mai știau ce este frigul. De pe capul părintelui Teodor se ridică aburi în aer. Glasul bravilor preoți și a celor 2 cântăreți, între care cităm și pe d. I. Nicolescu, maestrul de muzică se auzeau departe în tăcerea nopții vecinii se treziră din somn și se mirau de ceea ce văd și aud. Ai noștri sunt hotărâți să mergem

înainte cu or-ce preț și ce o fi să fie. Doar numai criminali nu suntem, doar numai în contra împărăției nu lucrăm.

Se întrebuițează forța

Noi credem, că suntem lăsați în voia noastră dacă ni s'a închis ușa. Singura soluție dar credem că nu poate fi alta decât tocmai dimineața, când vom isprăvi cu slujba bisericească și vom căuta să plecăm, vom fi duși cu alaiu la dubă.

O decepție! Intrarăm în capelă pe la orele 4 jum. a la turca, cea ce vine pe la 9 p.m. a la franca, tocmai în ora, când nimeni nu se putea aștepta, nefiind ora bisericeii.

După trei ceasuri de slujbă, poliția dă năvală în curte. Pe ori-cine punea mâna, dacă era în curtea capelei, îl dădea afară. Niște comisari s'au suit în camerile din casa de pe poarta capelei și au silit pe familiile care, degerînd de frig, se duseseră acolo să se încălzească să plece. Între acestea erau familiile Cosmescu, Atanasescu, Tucă și Arginteanu. În contra autorităților nici vorbă că nu ne puteam împotrivi, căci nici ordin nu aveam. D-ra Tucă, directoarea școalei, cu d'a sila a voit din nou să meargă spre biserică, dar a fost ținută pe loc. - «Nu vreau să creadă cine-va că sunt lașe și am plecat», spunea într'una d-ra noastră.

Au mai fost îndepărtați și mulți tineri postați la porți pentru pază, pentru a se respunde vre unui atac din partea neamicilor noștri grecotei, cari ne jurară moartea. Venind armată, nici că era trebuință de dâșii.

Au vrut oamenii poliției să intre în capelă și să-i dea pe ai noștri cu d'asila afară, dar nu s'a putut.

Scene

Cu această ocazie s'au petrecut scene de toată nostimada.

Un polițaiu a însărcinat pe d. C. Școdreanu, ca efor, să spue lumei adunate să plece, să părăsească locul, căci așa este voința poliției. D-l Școdreanu se ducea și spunea preoților: aman vedeți-vă de lucru! S'a întâmplat însă ca un soldat să priceapă românește. D. Școdreanu a fost prins și dus la un post polițienesc, unde a stat un ceas arestat.

După aceea ca notabili au fost arestați în curte și d-nii Maimuca și Andrei Balamace.

- Ce să le facem noi publicului, cum o să asculte de noi, când nici de ordinul poliției nu ascultă?, ziceau ei într'una.

*

Vocea cântărețului Cazana se suia tot mai sus.

- Bre păcătoșule, spunea d. Școdreanu turcilor, eu îi spun să tacă, dar ia priviți-l pe dânsul, habar n'are, par'că s'ar găsi la moșia lui.

*

D-ra E. Stavri, știind turcește, le spunea oamenilor poliției: iată că nu eșim afară! Să ne tăiați gâtul și noi tot nu eșim. Ce puteți să faceți mai mult.

- Mă, mă, ce mai hotărâre pe românii aceștia!

*

Intrau jandarmii în capelă și căutau să pună mâna pe bărbați, să-i dea afară cu forța. Popa se întorcea cu Evanghelia spre public și publicul cădea în genunchi. Cum dar să'l oprești pe om de a se închina.

Ce e drept, și oamenii poliției degeraseră de frig și erau interesați să se golească capela cât mai curând.

La urmă a venit în persoană Alai bey, șeful jandarmeriei, intrând în capelă cu biciul în mână și făcând o gură infernală. A căutat să pună mâna pe lucrurile religioase, dar popa Teodor i-a strigat: «să nu pui mâna pe ele, te fac responsabil, de oare-ce numai un preot poate să pue mâna pe le»; iar popa Hristu luând în mână, i-a zis: «până nu citesc încă aceste foi, numai mort mă scoateți de aici».

Bărbații au fost dați afară cu sila și împreună cu dâșii plecau și familiile lor. Jandarmii încep să stingă lumânările. Când îmi arunc privirile îndărăt, capela era plină de oameni armați. Dintre ai noștri rămăseseră numai câțiva, și cu dâșii au plecat preoții noștri, după ce și-au făcut pe deplin datoria. Era tocmai de revărsatul zorilor, când românii noștri după o noapte de rugăciune se reîntorceau pe la vetrele lor cu inimile pline de o sfântă bucurie.

Panică

În oraș se respândise zgomotul ca fulgerul, deși era mijlocul nopții, de aceea ce făceau românii. Grecomanii se ascuseseră în gaură de șarpe, spunându-li-se că românii răspund cu armele dacă cine-va va cuteza să le stea în drum. Arhiereul a stat toată noaptea fără somn, primind mereu la vești și la vizite de patrihoți.

În ziua Crăciunului, fiind stradele pline de oaste, grecomanii s'au îngrozit și la biserică grecească nu s'a dus decât prea puțină lume. Ioachimos în acea zi a ținut discurs, spunând că nu e frumos și folositor a se teme creștinul, că nu e bine a fi ceartă între creștini, că toți sunt frați și alte vorbe goale. Toată ziua nu s'a vorbit decât despre isprava românilor. Vestea s'a răspândit în aceiași zi și prin satele de prin împrejurimi. Și dușmanii ne laudau pentru curaj.

Amenințări

Pe fețele tuturor românilor strălucea bucuria. Ei nu putea să stea în casă, deși au dus o noapte întregă fără somn.

Niște bandiți din a lui loachimos, ca să-și arate bravură au dat năvală asupra trei elevi de la liceul nostru și i-au bătut sălbăticește.

Când s'au dus însă niște elevi mai mari ca să se măsoare cu dâșii, lașii au tulit-o.

Tot în ziua de 25 c. seara, grecomanii s'au strâns la mitropolie, învinovățindu-l pe loachimos, dece, dacă luase cunoștință de hotărârea românilor, nu luase măsurile necesare de a-i opri? - Pentru că v'am văzut fricoși, răspunde călugărul. Și voi ați aflat ce se petrece, dar tocmai acuma ați venit la mine.

A intrat poliția la mitropolie și i-a dat afară pe lașii eroi ca pe niște bestii.

Arestați

Au fost arestați: d-nii Cicma, polițaiu, și paracliserul Stavri, de oare-ce n'au denunțat poliției venirea românilor la capelă, și că chiar le-ar fi înlesnit intrarea. Până astăzi sunt închiși.

Petrecere

În sara de 25 c. a fost o petrecere monstră la d. Duma, inspectorul școlar. Timpul nu-mi permite să scriu pe larg, căci poșta se închide. Și aci a fost un pom de Crăciun și s'au distribuit câte un dar celor azistanți, în special copiilor.

Telegramă

Superiorii noștri au trimis depeșe la Constantinopole, arătând celor îndrept că numai la urmă cu venirea lui Alai bey, șeful jandarmeriei s'a întrebuițat forța brută și că serviciul religios s'a întrerupt. Răul acesta vine indirect de la loachimos, episcopul grec, care nu se poate lăsa de intrigi.

Răspuns

În ziua de astăzi a și sosit răspuns de la C-pole. Onor. guvern otoman lasă ca Ex. Sa guvernatorul să decidă după cum crede că e mai bine.

Hotărâre

Fiindcă nu s'a întâmplat nici un incident, Ex. Sa guvernatorul desigur va fi pentru. S'a hotărât ca mâine 27 c. pe la orele 2 a la turcă sau 8 a la franca dimineața ai noștri să se strângă la școala centrală de băeți și de acolo în corpore la capelă.

Alai bey, șeful jandarmeriei, a chemat pe d. Școdreanu, spunându-i să aștepte românii și să nu meargă la capela lor până nu se va tranșa chestiunea la Constantinopol. Dacă dâșii vor purta pumnale, soldații noștri vor răspunde cu baionete la pumnalele lor.

- Bey, i-a răspuns d. efor, ai noștri nici când nu s'au armat în contra împărăției, astfel că este cea mai mare calomnie ce se poate spune, dacă li s'ar putea atribui bunilor români atari intenții.

- Bine, mulțumesc, dar vă rog să nu vă duceți, căci se poate întâmpla ceva rău.

- Or-ce s'ar întâmpla, noi ne vom duce, să coste orce ar costa.

Astă-seară ne vom duce iarăși la d. Duma, unde vom petrece, întărindu-ne în hotărâre.

Noroc

Ne informăm că în România a venit la putere guvernul conservator, ceea ce ne bucură, știind de mai nainte dragostea nemărginită a noilor miniștri pentru cauza națională. Deci nici nu ne putem îndoii că se va continua programul de atăzi pentru dobândirea de drepturi naționale. Cu căderea Port-Arthurului are să cadă și cetățuia grecească din Bitolia. Faptul că dobândirea de biserică românească la Bitolia se face cu venirea noului guvern este un semn cât se poate de bun prevestitor.

Silla

Monastir, 3 ianuarie 1905

Al douilea asalt

În corespondența mea din urmă am arătat cum a avut loc primul nostru asalt pentru a se oficia românește în capela românească din Monastir. Reușita a fost strălucită, încât putem fi mândri de curajul civic pe care l'au arătat ai noștri. Toată lumea a fost viu impresionată de surpriza ce îi făcuse bunii români. Ne-am ales numai cu doi oameni încarcerati, ceea ce pe nimeni n'a putut să descurajeze, ci din contră.

A doua zi de Crăciun a fost o zi de odihnă. Ai noștri erau tare obosiți. Degeraseră, stând toată noaptea în capela cea încălzită numai cu două mangaluri mititele. Ce nu face hotărârea?

A doua zi de Crăciun în schimb, autoritățile au avut mult de lucru.

Șeful poliției a fost destituit, bănuit fiind de venalitate. S'a crezut că a fost cumpărat din partea românilor, de oare-ce românii intraseră în capelă fără a fi simțiți, nici din partea vecinilor necum și din partea poliției.

A doua zi de Crăciun primăria a pus de a zidit cele două uși ale capelei noastre, pentru a se ridica românilor ori-ce speranță de a mai intra într'însa.

Nenorociții partizani ai grecismului jubilau de bucurie și prin cuvinte nechibzuite își manifestau prosteasca lor veselie.

În a treia zi de Crăciun românii iarăși își luaseră angajamentul de a face cetățenilor Bitoliei o a doua surpriză.

La școala centrală de băieți înainte de apariția aurorei se strânseseră românele eroine.

La un moment dat, ele, având în mijlocul lor pe preotul D. Constantinescu și în frunte pe cavazul liceului de băieți, o pornesc cu alaiu spre capelă, care e la o distanță de cinci minute de școala primară. Mergeau ca la pelerinaj, toate purtând în mână câte o lumânare aprinsă. Cortegiul se compunea din peste 60 de persoane și nu știu ce era de admirat la aceste descendente ale matroanelor române: pietatea, care era zugrăvită pe fețele lor, sau hotărârea virilă, care strălucea în ochii lor?

Ajunseră la poarta, care dă în curtea capelei. Aci erau postați doi jandarmi.

Cum au văzut dânșii că se apropie gloată, au închis poarta. La moment sosește și un ofițer din postul de alături. Femeile noastre sunt invitate să se întoarcă pe la vetrele lor, de oare-ce în contra voinței guvernului n'au să lucreze. D-na Maimuca, o femeie mică ca statură, dar îndrăzneată, îi răspunde ofițerului din chestiune în următorii termeni:

- Domnule, noi nu lucrăm în contra guvernului dacă voim în casa noastră să ne închinăm. Știm că Sultanul ne acordase dreptul ca să avem școalele și bisericile noastre și noi credem, că voind a auzi graiul Domnului în limba noastră, facem tocmai după vrerea împăratului nostru. Noi nu facem nici unuia cel mai mic rău. Arhiereul grec însă umblă să ne distrugă pe noi români, dar nu credem că în țara aceasta stăpânește grecul, ci Sultanul.

- Așa, așa este, dar pân'acum nu vi s'a dat drept pentru ca să aveți biserică la Bitolia. Dacă vi s'ar da, tot noi avem să venim a vă apăra de atacul dușmanilor voștri grecomanii.

- Nu putem să trăim fără biserică! strigă în corpore femeile. Vroim să ni se facă dreptate! Mai bine să ne

omorâți, de cât să suferim noi necazurile și persecuțiile grecului hain. Vrem să avem biserica noastră! aici este biserica noastră! aici am venit cu preotul nostru să ne închinăm!

- Dați-vă la o parte, căci se va întrebuița forța armată.

- Faceți ce poftiți, noi vroim să ne închinăm în biserica noastră!

Năvala

Femeile împing înainte, îndepărțând cu mâinile pe cei doi jandarmi, cari le stăteau în față. Ofițerul lașar flueră și la moment aleargă o companie de soldați, cari erau postați după colțul de alături.

Încep să îmbrâncească pe femeile, dar nici ele nu se lasă mai pre jos. Strigă cât le ia gura: sunteți niște mizerabili dacă v'ați atinge de femeile. Cele atinse ripostează cu lovituri de pumn. Cavazul Memet face aceiași observație coreligionarilor săi, că nu e bine, că nu e frumos să se atingă de femeile. Din această cauză toată furia soldățească a căzut asupra lui.

- Ce cauți tu aici, mă? ai venit să te închini la biserică? te-ai făcut creștin, îi zice ofițerul? Și mi ți-l ia trăându-l din mână în mână. Ofițerul îl amenințase cu bătae, dar Memet, înfuriat, i-a ripostat în mod demn. Pune-ți arma la loc, căci doară tu nu poți uza de dansa fără de ordin superior. Să te vedem în altă parte uzând de dansa, iar nu aici unde nu se simte trebuință.

Tocmai atunci dintr'o stradă colaterală se îndreptează spre parclis și d. P. Baravache institutor la școala primară centrală. Armata pune mâna pe dansul și-l trage la o parte. În zadar strigă o domnișoară: lăsați-l, că-mi este frate! în zadar d-ra Elena caută să-l smulgă din mâinile lor, dar nu reușește.

D. Baravache uitase pe semne că pentru aceea zi se hătărăse ca numai femeile să facă această manifestație protest. Motivul este următorul:

Vlădică Ioachimos în ziua de Crăciun spusese ca introducerea în discursul său: «Hoțul, când vrea să hoțească ceva, numai noaptea se duce de hoțește». Adică făcuse aluzie la intrarea noastră în biserică, voind să creadă lumea că noi oare cum de frica bandiților săi n'am cutezat să mergem ziua ci noaptea. De frica poliției da, dar cât despre bandiții săi ne pregătirăm noi a le aranja cojocul.

Gerul e greu: fălos și simțit. În a doua zi de Crăciun fanariotul Ioachimos a mers mai departe cu nebunia sa: a provocat pe auditor la o adevărată cruciadă în contra bunilor români. Textual le a spus aceste cuvinte:

«Înărmați-vă cu pumnale și revolve și mergeți în contra inamicului bisericii noastre, căci numai ast-fel puteți dobândi martiriul și să scăpați ortodoxismul de la peire».

Adică, dacă se retrag românii de sub influența grecismului se duce, se prăpădește ortodoxismul? Știe sperjurul Ioachimos că se prăpădește chestiunea panhelenismului din Turcia, însă perfid și trăznit ca toți diplomații palicarilor, el confundă ortodoxismul cu elenismul.

Ei bine, aci am ținut să-i arătăm acestui copil din flori, acestui corupt și desmetic, că nu numai bărbații români nu se tem de dansul și de bandiții săi, dar încă și femeile noastre.

Așa s'a și făcut, iară grecomanii cei proști nici pis n'au făcut. Au stat cu mâinile în pozunar.

Spre închisoare

Soldații și jandarmii au arestat pe popa al nostru D. Constantinescu, pe d. P. Baravachi, pe Mehmet Cavazul și un servitor nevârștnic de la școala primară, care a mâncat trântea bună, găsindu-se la dansul un pumnal lung și ascuțit.

Nici cea mai mică opoziție nu s'a făcut din partea arestaților, conform

ordinului, de oare-ce numai în contra oamenilor statului n'avem de luptat.

Popa mergea înainte cu lumânarea aprinsă și așa s'a dus până la pușcărie.

Și cei mai fanatici au fost impresionați de acest spectacol.

Ce timpuri am ajuns? Creștini pe creștini să nu se lase a se închina Domnului! Doar nu suntem în secolul al XX-lea? Grecii, ortodocși și însuși Patriarhul, șeful ortodoxismului, țin ca românii să treacă la catolicism și în or-ce altă religie, însă numai ortodocși să nu fie.

A fost o întâmplare fericită cu venirea părintelui Constantinescu la Bitolia în aceste momente. Popa Hristu plecase la Gopeși, înainte de a se hotărî al doilea asalt. Pe părintele Teodor n'am voit să'l expunem de astă dată, de oare-ce cea mai mare ură în contra Sfinției Sale este îndreptată. Părintele Constantinescu însă este un om mult încercat în treburile naționale. Sfinția Sa simte o deosebită plăcere în fața națiunii.

Acum nu-mi permite timpul. Sper însă în curând să dau cititorilor acestui ziar portretul sfinției sale, de oare ce acest martir e prea puțin cunoscut și din partea ai lor săi.

Cei arestați au fost primiți la închisoare cu aclamații de d. I. Cicma, polițaiul, și de paracliserul Stavri, închiși în seara primului asalt.

Scrisoare din închisoare

Alătur în corpul acestei corespondențe scrisoarea ce am primit din închisoare din partea unui erou al nostru spre a vedea tot cititorul, ce spirit domnește printre ai noștri.

SCRISOARE DIN ÎNCHISOARE

Bitolia haps. nazareti, 27 Dec. 1904

Domnule...

La 24 decembrie, la ora șapte a.t. noaptea a venit Alay-bey, șeful

geandarmeriei cu 20 geandarmi și m'a somat ca să mă duc cu el la secția respectivă. Asta a fost ordinul valiului, căci în acea seară s'a dus la Ex. Sa valiul un preot grec și îi spune din partea lui Ioachim, mitropolitul grec, că cauza de s'a deschis ușa din afară a caselor din fața paraclisului românesc este polițaiul român, Ioan Cicma.

Eu cu două zile înainte primisem raport medical de la doctorul municipal sub pretextul boalei de care sufeream, ca să mă odihnesc timp de 5 zile. Așa că în seara deschiderii capelei am fost în pat când Alay-Bey a venit în persoană să mă aresteze.

N'aș fi mers, dar mă pofteste cu rugămintea ca să'l însoțesc la secția unde îmi va face niște întrebări.

Îmbrăcîndu-mă, m'am dus. Acolo mă întreabă, că cine a deschis ușa caselor din față pe unde au intrat românii în capelă?

Am răspuns că habar n'am, căci fiind bolnav eram în pat și n'am auzit, n'am văzut nimica. Atunci Alay-bey dă ordin să mă pue la dubă. Eu i-am răspuns, că nu te cunosc de șef pe d-ta, deci nu mă supun la ordinul d-ni voastre, căci am alt stăpân, care trebuie să-mi ordoane. În urmă însă, fiind fără armă în față a 20 de geandarmi înarmați, n'am putut să mă mai împotrivesc și așa m'am supus rugămintelor lor ca să fiu arestat.

Arestat am și fost și în închisoare la Eschi Sarca haps de nezaret, mult timp am stat în neliniște, fără măcar să dea voie la vre unul de afară ca să mă viziteze. Astăzi însă, norocul a dat să mai am de tovarăși și încă patru: Petre Baravachi institutor la școala centrală primară, părintele Papa Dumitru Constantinescu din Perivole, Mehmet, cavazul liceului, Lambre Gogu servitorul de la școala primară și paraclisul Stavre Liulea.

Nu numai noi, care acum suferim mizeriile închisoarei, dar cred că și toți bunii români de pe afară suferă și se luptă cu crucea în frunte întru

calea adevărului, pentru câștigarea drepturilor naționale. Vom suferi deci și de acum înainte și vom lupta fără desperare până în veci, până vom câștiga ce ne este îndrept.

Lupta noastră este cinstită, este sfântă. Nu atinge întru nimic pe onoratul guvern, nu supără pe nici unul care nu ne atinge, ci dovedește la toată lumea că cerem să ni se dea dreptul spre a ne ruga și închina în limba părintească, întru sănătatea mai întâiu a majestății Sale, Sultanului Abdul Hamid Ham, care mereu ne-a făcut dreptate și ne-a dat libertate a ne cultiva în limba părintească și pentru sănătatea noastră și creșterea națiunii noastre.

Și dreptate ni se va face: deci suntem cu inimile vesele și cu speranța în Dumnezeu. Așa că astăzi a treia zi de Crăciun, când lumea creștină se închină în biserică, noiăștia din închisoare cu sfânția să Popa Dumitru în frunte transformăm închisoarea în altar și ne rugăm celui de Susu să ne acorde mai întâi sănătate și să întărească inimile noastre cât și pe ale voastre de pe afară ca să puteți duce lupta până la fine cu curagiu și fără disperare, căci Dumnezeu este cu noi și Padișahul nostru Abdul Hamid Han este prea bun și milostiv. Trăiască deci, Majestatea Sa Sultan Abdul Hamid Han al II-lea.

Ioan Cicma

Sergent agent de poliție

Liberați

În ziua de marți d. Cicma a fost liberat. El a fost arestat pe nedrept. Era bolnav, având pentru aceasta și certificatul medical. Alai bey, șeful jandarmeriei, l'a chemat până la postul militar din apropiere. Încercându-se în cuvântul său, s'a dus dar, a fost arestat.

- Dacă aș fi știut că mă arestezi, mă purtam alt-fel. Păcat că nu am arma la mine.

- Ce erai să faci?

- Era să te împușc, Alai-bey. Tu nu ești șeful meu și în contra legii mă arestezi.

D. Cicma este de admirat pentru curagiul său.

A dat destule dovezi.

Miercuri au fost liberați și cei-l'alți prizonieri naționali. Toți erau plini de bucurie, regretând că șederea lor în închisoare a fost de așa scurtă durată. Da, martiriul pentru o idee mare este dorit de oamenii cu sentimente și aspirațiuni înalte.

ÎNTRUNIREA DE LA LICEU

În ziua de miercuri d. L. Duma, inspectorul nostru școlar, a provocat la liceu o întrunire. A asistat întregul corp didactic.

Chestiunea care s'a pus în discuție, a fost următoarea:

Dacă e bine să persistăm ca să se oficieze românește în paraclisul

nostru, sau să căutăm a transforma altă casă în paraclis, pentru care lucru nu ni se face cea mai mică opunere.

Am priceput dar, că d. inspector a fost chemat de Ex. Sa valiul, punându-ise în vedere că e mai bine să-și găsească românii altă casă pentru paraclis, de oare ce nu poate permite funcționarea paraclisului, pe care l'am construit noi, având în vedere turburările ce se vor ivi.

Se vede dar, că arhiepiscopul grec cu Ștefanachi bey, fanariotul adjutant al guvernatorului, au insistat că numai clădirea făcută expres pentru paraclis să nu servească de paraclis. Motivul? Fiind că e bine situat și că se vor pune toate piedicile pentru găsirea unui al doilea local, care să fie transformat pentru capelă românească.

Au fost păreri pentru și contra. Însă nu d-nii strânși la liceu puteau

hătări în această chestiune arzătoare. Că s'a cerut opiniunea lor s'a făcut prea bine.

Dacă ni se acordă dreptul de a avea paraclisul nostru, care poate fi motivul pentru onor guvern otoman de a ne impune condiții în privința localului? Când se construia paraclisul nostru, mai este de adăogat că: nu se construia în mod clandestin, ci cu buna știre a Ex. Sale guvernatorului vilaetului și cu aceea a guvern general Husein Hilimi Pașa.

Dacă s'a schimbat întru cât-va bună voința guvernului față de noi, din cauza relațiilor mai strânse, ce s'au făcut între dânsul și guvernul din Atena, aceasta este altă chestiune. Cea ce astăzi se promite sau se dă poimâine se face contrariul. Ar fi fost mai bine ca construirea capelei să nu fi întârziat așa mult dar greșeala s'a făcut. Să ne serve de lecțiune însă. Deci s'a adus la cunoștință,

Elevi colindători de la Liceul Român de Băieți din Bitolia (c. 1906) (apud Marian Țuțui...)

că românii țin cu or-ce preț să aibe de paraclis localul pe care lau construit expres pentru acest scop.

Reintegrat

N'au trecut decât câte-va zile și toate cercetările, ce s'au făcut spre a se dovedi venalitatea șefului poliției nedând nici un rezultat, acel funcționar al imperiului a fost reintegrat în postul său.

În timpul când a umblat fără sabie la subțioară, un derbedeu din ai lui loachimos l'a insultat rău, ca vândut românilor.

Îndată ce însă își încinsese sabia s'a dus la cafenea, unde se găsea individul, și a ordonat jandarmului, ce-l însoțea: «arestează pe acest câine!» Nemernicul a fost aruncat în pușcărie.

Consternație

În rândurile vrășmașului s'a produs o adevărată consternație.

La Mitropolie zilnic s'au făcut în această săptămână întruniri peste întruniri. Eforia grecească a cheltuit peste 30 lire numai pentru depeșile trimise la Patriarhie.

S'au luat hotărâri virile de a se arma tot grecoteiul cu pușculițe și cu tot felul de arme. Derbedeii comitetului grecesc se strâneau în fie-care seară prin cafenelele din apropierea capelei, pândind oare-cum pe români de a nu intra în capela lor, pe când ei știau bine că așa ceva nu se face la tot minutul și că de bravura lor nimănui nu-i pasă. Românii sunt hotărâți să moară pentru nația lor. De emoții însuși marele antecrist loachimos a căzut în pat, unde se găsește până în acest moment.

Întrebând cine-va pe femeia unui grecoman de elită:

- De ce loachimos nu mai calcă în biserică?

- De frica românilor! a răspuns dânsa.

Atentatele din duminică 2 c.

Noi am făcut ceea ce trebuia să facem. Rămânea să se hotărască de sus. Telegramele au curs strună între Monastir și Constantinopol. Hotărârea de sus a fost dezastroasă pentru adversar fără să știm. Am putut prinde numai atât că: arhiereul, Ștefanachi bey și un alt grecoteiu au fost chemați în ziua de sâmbătă la Ex. Sa valiul spre a le comunica ceva. Ce le-a comunicat însă? aceasta n'am putut-o ști.

Comunicarea de sigur a fost alarmantă, cea ce s'a putut ghici din cele petrecute în ziua de duminică.

La liceul nostru, societatea elevilor D. Bolintineanu a ținut să dea o reprezentație, la care invitat și părintele Teodor Constantin. Tocmai când se apropiase de consulatul grecesc o bandă de 15 derbedei îl înconjură pe

părintele nostru. Pe neașteptate 4 dintrânșii au apucat mâinile cavazului și l'au pironit la părete. Restul de bandiți niște mercenari ai comitetului, au năvălit asupra părintelui, l'au trântit la pământ și au început să-l calce în picioare să-l bată cu bastoane și să-l înțapă cu pumnale.

Părintele s'a apărat la disperare. Jandarmul care stătea de pază la consulatul grecesc, a făcut pe surdul. Se vede că totul a fost aranjat de mai nainte. Poliția a venit după jumătate ceas. A reușit să se aresteze doi din agresori. Cavazul agentului bulgar a prins pe un altul. El a fost norocul de a scăpat viu părintele Teodor.

Am alergat imediat acasă la părintele Teodor. L'am găsit în pat gâfâind. Cum m'a văzut a început să plângă suspinând din greu.

- Liniștește-te părinte! i-am zis. Inamici au făcut din sfinția ta un martir al creștinismului și al națiunii noastre. Frații români din toate părțile au să te salute și au să te venereze pentru ideile tale cu adevărat creștinești.

I-am sărutat dreapta cu adevărată evlavie.

Poarta Cimitirului Aromănesc din Bitolia (apud Nistor Bardu ș.a. ...)

- Vor să mă omoare, vor să lase pe fetițele mele pe drumuri fiind-că m'am născut român și țin să trăesc ca român, răspunde părintele nostru.

- Vor să te faci nemuritor părinte, îi răspund eu.

Tocmai în acest minut vine și un polițaiu ca să-i ia interogatoriu.

Părintele povestește mișcat cum cu disperare își apăraseră popcapiul. Vlădica grecesc a declarat în public că va da o frumoasă recompensă aceluia care îmi va aduce popcapiul popei Teodor, precum și barba lui.

În adevăr, popcapul era sfâșiat și o parte din barbă smulsă.

Părintele Teodor s'a apărât la disperare trântit cu spinarea la pământ dând cu picioarele și cu mâinile. Cavazul agentului bulgar fu mirat de disperata sa apărare. «Numai mort era să-mi ia popcapiul meu și să mă simt foarte fericit că nu s'a împlinit voia arhiereului grec!», zicea într'una părintele Teodor.

A fost lovit cu pumnalul în cinci locuri, după cum se constată din găurile hainelor. Din fericire era greu îmbrăcat. Cea mai sănătoasă a fost dată sub coasta stângă, dar pumnalul a dat de colanul adus din România, a căruia piele e foarte tare. Dacă n'ar fi fost această cingătoare, desigur viața părintelui era să fie în pericol.

Tocmai pe când se lua interogatoriul părintelui nostru, vine un altul și ne spune că grecomanii atentaseră la viața unui tânăr din Pleasa numit Nastu.

Pe când se ducea acasă la dânsul a văzut pe niște derbedei grecomani, insultând în chipul cel mai sordid pe domnișoarele Elena Stavri și Sofia Șboti, maestre de lucru la școala noastră normală de fete.

- Apoi tocmai cu femeile vă măsurați puterile păcătoșilor, căci doară nu sunteți bărbați!

Cum intrase în strada îngustă, în fața casei lui Gh. Duma a fost asaltat de o droae de stricați.

Nastu a fost trântit la pământ și bătut fără milă. Spre fericirea lui, iată că trece un alt tânăr, un necunoscut care îi sare în ajutor. Necunoscutul scoase pumnalul și lovește doi agresori. Unul grav rănit. Nastu este sculat de la pământ. Se slobodă din casa lui Gh. Duma două focuri. Nastu se refugiază în casa d-lui Maimuca. Aci vine poliția. El singur s'a predat de bună voie, de oare-ce cu nimic nu este vinovat. Păcat că n'a culcat vre-o trei la pământ. Dar revolverul nu era asupra lui.

Rezultatul zilei

Sunt încarcerăți dintre agresori fiul lui Caraia, un bărbier grec venit din C-pol și încă un altul, precum și Nastu al nostru; iar fiul lui Naum Cațoiani este rău isbit la burtă cu pumnalul și în seara aceasta se afirmă ca își va da sufletul pe patul spitalului comunității grecomane. Cu drept cuvânt astăzi consulul italian, d. D. Vizari a dat să înțeleagă unor grecomani notabili că o să pățească și mai rău dacă nu-i lasă în pace pe bunii români, cari nu-i ating cu nimica nici pe greci, nici pe nimeni, ci vor să uzeze de propriile lor drepturi.

Printre grecomani e o adevărată consternație. S'ar putea aștepta cu drept cuvânt la surprize și mai dure-roase dacă vor să ne stea în drum cu forța. Pentru popa Teodor o să răspundă cu viața 10 și 20 dintre popii lor. Noi avem oameni hotărâți să moară pentru sfintele drepturi.

Hotărârea s'a dat

Ex Sa guvernatorul a chemat pe inspectorul nostru școlar și-a spus că la C-pol s'a hotărât în favoarea noastră.

Deci rămâne ca să se dea jos zidurile, ce astupă ușile capelei să ofici-eze românește într'însa tot d'auna.

Rămâne însă să se ia în vedere dorința Ex. Sale, ca să se officieze în

ziua de duminică 9 c. de oare-ce în ziua de Bobotează, fiindcă se face beții și se strâng oamenii unde se aruncă crucea, se teme de ceva turburări.

În fine: facă se voia Ex. Sale! Toți ai noștri sunt plini de bucurie. Acum grecomanii cu oare-care judecată, toată vina o aruncă asupra mizerabilului loachimos, care a adus pe frați la cuțite prin intrigile și infamiile sale.

Dreptatea triumfă, când se găsește cine să lupte pentru victoria ei.

O asemănare

Nu-mi permite timpul să arăt pe larg modul cum s'a făcut reprezentația dată de societatea Bolintineanu. Am azistat numai la prezintarea piesei O nuntă țărănească de genialul V. Alexandri. Ce de asemănare între epoca, pe care ți-o înfățișază Alexandri și situația românilor din Turcia! Când am văzut pe Kir gaitanis țanțoș față de român, disprețuind tot ce este românesc, că dânsul este loghiotatos, strănepot de filosofi teribili, ochii mi s'au umplut de lacrimi. Ce crudă soartă aproape tot neamul românesc a avut de a suferi mult, din partea mișelului și neomenosului grecoțieiu. Câte n'au îndurat Principatele Dunărene sub jugul fanarioșilor! Și încă mai suferă și astăzi de acei neomenoși arendași și exploataatori criminali.

Ei bine să se mai reprezinte în România piesele lui Alexandri, cari respiră ură și dispreț în căntra grecului, căci ast-fel s'ar putea apreția și simți mai bine cea ce suferim astăzi din partea acelu neomenos.

Silla

• „Românul dela Pind” [București], II, nr. 44 (94), 10 ianuarie 1905: 1-4.

----/----

LA INAUGURAREA MONUMENTULUI LUI APOSTOL MĂRGĂRIT

Bitolia, 31 iulie

Se împlinesc în curând 4 ani de când cimitirul din Bitolia au fost depuse rămășițele pământești ale aceluia care a fost Apostol Mărgărit. Câteva flori peste mormânt și în jur un grilaj de scânduri: atâta tot arăta locul, unde se odihnește omul care muncise o viață întregă pentru deșteptarea conștiinței naționale la aromâni.

Dar așa ceva nu putea să rămână pentru totdeauna. Era o nepăsare, o lipsă de recunoștință, care numai spre laudă nu putea fi.

De aceea, merită toată aprobarea aceia cari s'au hotărât să ridice un monument omului care l'a meritat pe deplin.

Precum am scris și în rândul trecut, acest monument, în genul său cel mai frumos din Bitolia, e relativ modest, dar totuș el stă acolo ca o dovadă, că oamenii mari și meritoși ai neamului nu sunt trecuți cu vederea și dați uitărei.

Pentru inaugurarea acestui monument se hotărâse în ziua de duminică 29 iulie.

După un parastas oficiat la paraclisul nostru din localitate, lumea românească s'a dus la cimitir. Printre alții asistau la această ceremonie d. Brăileanu consul, cu familia d-sale, d. C. Zănescu, cancelarul consulatului, d-nii Lazăr Duma, N. Tacit și N. Bațaria, inspectori școlari, personalul didactic secundar și primar și un numeros public românesc.

După ce părintele Teodor a spus rugăciunile obișnuite, d. L. Duma, în calitate d-sale de succesori și continuatori al operei, neuitatului Mărgărit, a rostit o cuvântare, în care după ce a pus în evidență neperitoarele merite ale repauzatului, a arătat că prin ridicarea monumentului ne ridicăm mai mult noi ca popor, căci dovedim lumii, că știm să răsplătim faptele frumoase și să venerăm memoria oamenilor mari.

D-l L. Duma a încheiat spunând, că tinerii de azi să ia pildă dela cei din generația trecută, iar din faptele lui Apostol Mărgărit să căutăm a găsi inspirație și călăuză în munca noastră pentru binele și înălțarea neamului.

D-lui L. Duma i-a răspuns d-l M. Pineta, care, în primul rând, în numele familiei repauzatului a ținut să aducă mulțumiri guvernului, d-lui ministru (reprezentantul diplomatic al României la Constantinopol – n.n.) I.N. Papiniu, d-lui Duma, inspectorilor școlari și tuturor aceluia cari au contribuit la înălțarea monumentului și la săvârșirea ceremoniei de inaugurare.

După aceea d. M. Pineta a arătat în rezumat opera uriașă întreprinsă de marele apostol și a inzistat asupra necesității urgente ce se simte, ca să se culeagă tot materialul referitor la viața și opera lui Mărgărit și să se scrie cât mai neîntârziat istoria lui (subl.n.), din care generația de azi va putea scoate multe învățăminte și îndrumări foarte prețioase.

Trebue să adaug că, deși era o căldură înăbușitoare, toată lumea ce se găsea acolo a îndurat arșița soarelui și a stat nemișcată până la sfârșitul ceremoniei.

Pe la orele 11 a.m. luă sfârșit solemnitatea inaugurării prețiosului monument.

Asistent

- „Românul dela Pind”, V, nr. 29 (222), 5 august 1907: 3.

Monumentul lui Apostol Mărgărit (apud Nistor Bardu ș.a. ...)

Bibliografie:

Nistor Bardu, Emil Țircomnicu, Cătălin Alexa, Stoica Lascu, Ioana Iancu, „Lecturi vizuale” etnologice la aromânii din Republica Macedonia. Regiunea Bitolia. Memorie, tradiție, grai, patrimoniu (Societatea de Cultură Macedo-Română), Editura Etnologică, București, 2018.

Stoica Lascu, Aromâni și meglenoromâni/români balcanici jertfiți pe altarul luptei „pentru Neam și Limbă” – de la profesorul-martir Ștefan Mihăileanu la părintele-martir Haralambie Balamace (1900-1914), în Sfinți, eroi și martiri. Sesiunea Națională de Comunicări Științifice. Ediția I 9-13 septembrie 2015 (Mitropolia Ardealului. Mănăstirea Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus. Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”. Universitatea „Tomis”, Constanța). Coordonatori Cdr conf. univ. dr. habil. Olimpiu Manuel Glodarencu, Prof. univ. dr. Paul Bocănet, Editura Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, București. Editura SITECH, Craiova, 2015, pp. 281-300.

Idem, Românii balcanici în lumina „Scrisorilor din Macedonia” (Publicate în „Românul dela Pind” din 1905), în Constantin Bușe, Ionel Cândea (editori), Studii de istorie (Academia Oamenilor de Știință din România – Secțiunea de științe istorice și arheologice. Muzeul Brăilei „Carol I”), VIII, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2018, pp. 411-511.

Marian Țuțui, Frații Manakia și imaginea Balcanilor, Noi Media Print, București, 2009.

Gheorghe Zbucă, O istorie a românilor din Peninsula Balcanică. Secolul XVIII-XX, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999.

PRELATES AND LAITY, SERVICES AND PLACES OF WORSHIP FOR ROMANIANS (AROMANIANS) IN OTTOMAN MACEDONIA

The Opening of the Romanian Cemetery and Chapel in Bitolia (1903-1904), in the Light of the „Letters from Macedonia”

Abstract: It is about the existence of the Aromanian Cemetery (of the Vlachs who were aware of their belonging to Romania (compared to those with Grecomans sentiments), opened in October 1903 (at the funeral of the teacher Apostol Mărgărit, ferment of Balkan Romanianism); in December 1904, of the chapel / church of the Aromanians at the Monastir / Bitola (today – in the Republic of Northern Macedonia). The respective „letters”, circumstances, people (names of priests, Ottoman officials, Romanian teachers and professors – of Aromanian origin –, consular representatives of the Old Romanian Kingdom), acts of high national consciousness, with relevant missionary impact, which should be remembered today’s generations.

Keywords: Aromanians, Balkan Romanians, Bitolia, Apostol Mărgărit, national consciousness.

NOTE

[1] Membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România